

unde easdem res quas sensus percipit materialiter et singulariter, intellectus immaterialiter et universaliter cognoscit.

ARTICULUS XXI. — *Utrum anima separata possit pati ab igne corporeo.*

Vicesimoprimo quæritur, utrum anima separata possit pati poenam ab igne corporeo. Et videtur quod non. Nihil enim patitur nisi secundum quod est in potentia. Sed anima separata non est in potentia nisi secundum intellectum; quia potentia sensitivæ in ea non manent, ut ostensum est (art. 19). Ergo anima separata non potest pati ab igne corporeo nisi secundum intellectum, intelligendo scilicet ipsum. Hoc autem non est poenale, sed magis delectabile. Ergo anima non potest pati ab igne corporeo poenam.

2. Præterea, agens et patiens communicant in materia, ut dicitur in I de Generatione (com. XLIII). Sed anima, cum sit immaterialis, non communicat in materia cum igne corporeo. Ergo anima separata non potest pati ab igne corporeo.

3. Præterea, quod non tangit, non agit. Sed ignis corporeus non potest tangere animam neque secundum ultimam quantitatis, cum anima sit incorporea; neque etiam tactu virtutis, cum virtus corporis non possit imprimere in substantiam incorpoream, sed magis e converso. Nullo igitur modo anima separata potest pati ab igne corporeo.

4. Præterea, dupliciter dicitur aliquid pati; vel sicut subjectum, ut lignum patitur ab igne; vel sicut contrarium, ut calidum a frigido. Sed anima non potest pati ab igne corporeo sicut subjectum passionis, quia oporteret quod forma ignis fieret in anima; et sic sequeretur quod anima calefieret et igniretur; quod est impossibile. Similiter non potest dici quod anima patiatur ab igne corporeo sicut contrarium a contrario; tum quia animæ nihil est contrarium; tum quia sequeretur quod anima ab igne corporeo destrueretur; quod est impossibile. Anima igitur non potest pati ab igne corporeo.

5. Præterea, inter agens et patiens oportet esse proportionem aliquam. Sed inter animam et ignem corporeum non videtur esse aliqua proportio, cum sint diversorum generum. Ergo anima non potest pati ab igne corporeo.

6. Præterea, omne quod patitur, movetur. Anima autem non movetur, cum non sit corpus. Ergo anima non potest pati.

7. Præterea, anima est dignior quam corpus quintæ essentia. Sed corpus quintæ essentia est omnino impassibile. Ergo multo magis anima.

8. Præterea, Augustinus dicit, XII super Gones. ad litteram (cap. XVI), quod agens est nobilior patiente. Sed ignis corporeus non est nobilior anima. Ergo ignis non potest agere in animam.

9. Sed dicebatur, quod ignis non agit in animam virtute propria et naturali, sed in quantum est instrumentum divinæ justitiæ. Sed contra, sapientis artificis est ut convenientibus instrumentis ad finem suum. Sed ignis corporeus non videtur esse conveniens instrumentum ad puniendum animam, cum hoc non conveniat ei ratione suæ formæ, per quam instrumentum adaptatur ad effectum, ut dolabra ad dolandum, et serra ad secandum: non enim sapienter ageret artifex, si uteretur serra ad dolandum, et dolabra ad secandum. Ergo multo minus Deus, qui est sapientissimus, ullum igne corporeo ut instrumentum ad puniendum animam.

10. Præterea, Deus, cum sit auctor naturæ, nihil contra naturam facit, ut dicit quædam Glossa (ordinaria), Rom., XI, (super illud: *Contra naturam insertus es*). Sed contra naturam est ut corporeum in incorporeum agat. Ergo hoc Deus non facit.

11. Præterea, Deus non potest facere quod contradictoria sint simul vera. Hoc autem sequeretur, si subtraheretur alicui quod est de essentia ejus; puta, si homo non esset rationalis, sequeretur quod esset simul homo et non homo. Ergo Deus non potest facere quod aliqua res careat eo quod est ei essentielle. Sed esse impassibile est essentielle animæ; convenit enim ei in quantum est immaterialis. Ergo Deus non potest facere quod anima patiatur ab igne corporeo.

12. Præterea, unaquæque res habet potentiam agendi secundum suam naturam. Non ergo potest res aliqua accipere potentiam agendi quæ sibi non competit sed magis alteri rei, nisi a propria natura immuletur in aliam naturam; sicut aqua non calefacit, nisi fuerit ab igne transmutata. Sed habere potentiam agendi in res spirituales, non competit naturæ ignis corporei, ut ostensum est. Si ergo a Deo hoc habet ut instrumentum divinæ justitiæ, quod in animam separatam agere possit, videtur quod jam non sit ignis corporeus, sed alterius naturæ.

13. Præterea, id quod fit virtute divina, habet propriam et veram rationem rei in natura existentis. Cum enim divina virtute aliquis cæcus illuminatur, recipit visum secundum veram et propriam rationem naturalem visus. Si anima igitur virtute divina patiatur ab igne prout est instrumentum divinæ justitiæ, sequitur quod anima vere patiatur secundum propriam rationem passionis. Pati autem dupliciter dicitur. Uno modo secundum quod pati dicitur recipere tantum; sicut intellectus patitur ab intelligibili, et sensus a sensibili. Alio modo per hoc quod abicitur alicui a substantia patientis; sicut cum lignum patitur ab igne. Si igitur anima separata patiatur ab igne corporeo divina virtute, prout ratio passionis consistit in receptione tantum, cum receptum sit in recipiente secundum modum ejus, sequitur quod anima separata recipiat ab igne corporeo imma-

terialiter et incorporaliter secundum modum suum. Talis autem receptio non est animæ punitiva, sed perfectiva. Ergo hoc non erit ad poenam animæ. Similiter etiam nec potest pati anima ab igne corporeo prout passio abicit a substantia; quia sic substantia animæ corrumperetur. Ergo non potest esse quod anima patiatu ab igne corporeo; etiam prout est instrumentum divinæ justitiæ.

14. Præterea, nullum instrumentum agit instrumentaliter nisi exercendo operationem propriam; sicut serra agit instrumentaliter ad perfectionem arboris secando. Sed ignis non potest agere in animam actione propria naturali; non enim potest calefacere animam. Ergo non potest agere in animam ut instrumentum divinæ justitiæ.

15. Sed dicebatur, quod ignis aliqua actione propria agit in animam, in quantum scilicet detinet eam ut sibi alligatam. — Sed contra, si anima alligatur igni et ab eo detinetur, oportet quod ei aliquo modo uniatu. Non autem uniatu ut forma, quia sic anima vivificaret ignem; nec uniatu ei ut motor, quia sic magis pateretur ignis ab anima quam e converso. Non est autem alius modus quo substantia incorporea corpori uniri possit. Ergo anima separata non potest alligari ab igne corporeo, nec ab eo detineri.

16. Præterea, id quod est alligatum alicui, non potest ab eo separari. Sed spiritus damnati separantur aliquando ab igne corporeo infernali; nam dæmones dicuntur esse in hoc aere caliginoso; animæ etiam damnatorum interdum aliquibus apparuerunt. Non ergo patitur anima ab igne corporeo ut ei alligata.

17. Præterea, id quod alligatur alicui et detinetur ab eo, impeditur per ipsum a propria operatione. Sed propria operatio animæ est intelligere, a qua impediti non potest per alligationem ad aliquid corporeum; quia intelligibilia sua in se habet, ut in III de Anima (comment. xiv) dicitur; unde non oportet ut ea extra se quærat. Ergo anima separata non punitur per alligationem ad ignem corporeum.

18. Præterea, sicut ignis per modum istum potest detinere animam; ita et alia corporea, vel etiam magis, in quantum sunt grossiora et graviora. Si ergo anima non puniretur nisi per detentionem et alligationem; ejus poena non deberet soli igni attribui, sed magis aliis corporibus.

19. Præterea, Augustinus dicit, XII super Genes. ad litteram (cap. xxxii), quod substantiam inferorum non est credendum esse corporalem, sed spirituales. Damascenus etiam dicit quod ignis inferni non est materialis. Ergo videtur quod anima non patiatu ab igne corporeo.

20. Præterea, sicut dicit Gregorius in Moralibus, delinquentes servus ad hoc punitur a domino ut corrigatur. Sed illi qui sunt

damnati in inferno, incorrigibiles sunt. Ergo non debent puniri per ignem corporeum infernalem.

21. Præterea, poenæ per contrarium fiunt. Sed anima peccavit subdendo se corporalibus rebus per affectum. Ergo non debet per aliqua corporalia puniri, sed magis per separationem a corporalibus.

22. Præterea, sicut ex divina justitia redduntur poenæ peccatoribus, ita et præmia justis. Sed justis non redduntur præmia corporalia, sed spiritualia tantum; unde si qua præmia corporalia justis reddenda in Scriptura traduntur, intelliguntur metaphorice, sicut dicitur Luc., xxxii, 30: *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*. Ergo et peccatoribus non infliguntur poenæ corporales, sed spirituales tantum; et ea quæ de poenis corporalibus in Scripturis dicuntur, erunt metaphorice intelligenda; et sic anima non patitur ab igne corporeo.

Sed contra, idem ignis est quo puniuntur corpora et animæ damnatorum et dæmones; ut patet per illud Matth., xxv, 41: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*. Sed corpora damnatorum necessarium est quod puniantur igne corporeo. Pari ergo ratione animæ separata igne corporeo puniantur.

Respondeo dicendum, quod circa passionem animæ ab igne, multipliciter aliqui locuti sunt.

Quidam enim dixerunt, quod anima non patitur poenam ab aliquo igne corporeo, sed spiritualis ejus afflictio metaphorice in Scripturis ignis nomine designatur. Et hæc fuit opinio Originis (lib. II Periar., cap. xi). Sed hoc pro tanto non videtur sufficiens, quia, ut Augustinus dicit, XXI de Civit. Dei (cap. x), oportet intelligi ignem esse corporeum quo cruciabantur corpora damnatorum, quo etiam igne et dæmones et animæ cruciantur, secundum sententiam de eo inductam.

Et ideo aliis visum fuit quod ignis ille corporeus est; sed non ab eo immediate anima patitur poenam, sed ab ejus similitudine secundum imaginariam visionem; sicut accidit dormientibus, quod ex visione aliquorum terribilium quæ se peripeti vident, veraciter affiguntur; licet ea a quibus affiguntur, non sint vera corpora, sed similitudines corporum. Sed hæc positio stare non potest; quia in superioribus (art. 19) est ostensum, quod potentia sensitiva partis, inter quas est vis imaginativa, non manent in anima separata.

Et ideo oportet dicere, quod ab ipso corporali igne patitur anima separata. Sed quomodo patiatu, videtur difficile assignare.

Quidam enim dixerunt, quod anima separata patitur ignem hoc ipso quod videt. Quod tangit Gregorius in Dial. (lib. IV, cap. xix) dicens: *Ignem eo ipso patitur anima, quo videt*.

Sed cum videre sit perfectio videntis, omnis visio est delectabilis inquantum hujusmodi; unde nihil inquantum est visum, est afflictivum, sed inquantum apprehenditur ut nocivum.

Et ideo alii dixerunt, quod anima videns illum ignem, et apprehendens ut nocivum sibi, ex hoc affligitur. Quod tangit Gregorius, XIV Dial. (cap. xix) dicens, quod quia anima cremari se conspici, crematur. Sed tunc considerandum restat, utrum ignis secundum rei veritatem sit nocivus animæ, vel non. Et si quidem non sit animæ nocivus secundum rei veritatem, sequetur quod decipietur in sua æstimatione, quæ apprehendit ipsum ut nocivum. Et hoc videtur inopinabile; præcipue quantum ad dæmones, qui acumine intellectus vigent in rerum naturis cognoscendis.

Oportet ergo dicere, quod secundum rei veritatem ille ignis corporeus animæ sit nocivus; unde Gregorius, IV Dialog. (cap. xxix), concludit dicens: *Colligere ex dictis evangelicis possumus, quod incendium anima non solum videndo, sed experiendo patiatur.* Ad investigandum ergo quomodo ignis corporeus animæ vel dæmoni nocivus esse possit, considerandum est, quod nocivum alicui non infertur secundum quod recipit id quod perficitur, sed secundum quod a suo contrario impeditur. Unde passio animæ per ignem non est secundum receptionem tantum, sicut patitur intellectus ab intelligibili, et sensus a sensibili; sed secundum quod aliquid patitur ab altero per viam contrarietatis et obstaculi. Hoc autem contingit dupliciter. Impeditur enim aliquid uno modo a suo contrario quantum ad esse suum quod habet ex aliqua forma inhærente; et sic patitur aliquid a suo contrario per alterationem et corruptionem, sicut lignum ab igne comburitur. Aliquid autem impeditur ab aliquo obstante vel contrariante quantum ad suam inclinationem; sicut naturalis inclinatio lapidis est ut ferat deorsum; impeditur autem ab aliquo obstante, et vim inferente, ut per violentiam quiescat, vel per violentiam moveatur. Neuter autem modus passionis pœnalis est in re cognitione carente. Nam ubi non potest esse dolor et tristitia, non competit ratio afflictionis et pœnæ. Sed in habente cognitionem, ex utroque modo passionis consequitur afflictio et pœna; sed diversimode. Nam passio quæ est secundum alterationem a contrario, infert afflictionem et pœnam secundum sensibilem dolorem; sicut cum sensibile excellens corrumpit harmoniam sensus. Et ideo excellentiæ sensibilium, et maxime tangibilium, dolorem sensibilem inferunt; contemperationes autem eorum delectant propter convenientiam ad sensum. Sed secunda passio non infert pœnam secundum dolorem sensibilem, sed secundum tristitiam quæ oritur in homine vel in animali ex hoc quod aliquid interiori aliqua vi apprehenditur ut repugnans voluntati, vel cuiuscunque appetitui; unde ea quæ sunt contraria

voluntati et appetitui, affligunt, et magis interdum quam ea quæ sunt dolorosa secundum sensum; præeligeret enim aliquis verberari, et graviter secundum sensum affigi, quam vituperia sustinere, vel aliqua hujusmodi quæ voluntati repugnant. Secundum igitur primum modum passionis anima non potest pati pœnam ab igne corporeo; non enim possibile est quod ab eo alteretur et corrumpatur; et ideo non eo modo ab igne affligitur ut ex eo dolorem sensibilem patiatur. Potest autem pati anima ab igne corporeo, secundo modo passionis, inquantum per hujusmodi ignem impeditur a sua inclinatione vel voluntate; quod sic patet. Anima enim, et quælibet corporalis substantia, quantum est de sui natura, non est obligata alicui loco; sed transcendit totum ordinem corporalium. Quod ergo alligatur alicui, et determinetur ad aliquem locum per quamdam necessitatem, est contra ejus naturam, et contrarium appetitui naturali; et hoc dico, nisi inquantum conjungitur corpori, cuius est forma naturalis, in quo aliquam perfectionem consequitur. Quod autem aliqua spiritualis substantia alicui corpori obligetur, non est ex virtute corporis potentis substantiam incorpoream definire; sed ex virtute alicujus superioris substantiæ alligantis spiritualem substantiam tali corpori; sicut etiam per artes magicas, permissione divina, virtute superiorum demonum aliqui spiritus rebus aliquibus alligantur, vel annulis, vel imaginibus, vel hujusmodi rebus. Et per hunc modum animæ et dæmones alligantur virtute divina in sui pœnam corporeo igni. Unde Augustinus dicit, XXI de Civit. Dei (cap. x): *Cur non dicamus, quævis miris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et tunc possunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo spiritus, licet incorporei, corporalibus ignibus cruciandi; accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam.* Et sic verum est quod ignis ille, inquantum virtute divina detinet animam alligatam, agit in animam ut instrumentum divinæ justitiæ; et inquantum anima apprehendit illum ignem ut sibi nocivum, interiori tristitia affligitur; quæ quidem maxima est cum considerat se in finis rebus subdi, quæ nata fuit Deo ex fructuionem umri. Maxima ergo afflictio damnatorum erit ex eo quod a Deo separabuntur; secunda vero ex hoc quod rebus corporalibus subduntur, et infimo et abjectissimo loco.

Et per hoc patet solutio ad septem quæ primo objiciuntur. Non enim dicimus quod anima patiatur ab igne corporeo vel recipiendo tantum, vel secundum alterationem a contrario, prout prædictæ objectiones procedunt.

AD OCTAVUM dicendum, quod instrumentum non agit virtute sua, sed virtute principalis agentis; et ideo, cum ignis agit in

animam ut instrumentum divinæ justitiæ, non est attendenda dignitas ignis, sed divinæ justitiæ.

AD NONUM dicendum, quod corpora sunt convenientia instrumenta ad puniendum damnatos. Conveniens enim est ut qui suo superiori, scilicet Deo, subdi noluerunt, rebus inferioribus subdantur per poenam.

AD DECIMUM dicendum, quod Deus, etsi non faciat contra naturam, operatur tamen supra naturam, dum facit quod natura non potest.

AD UNDECIMUM dicendum, quod esse impassibile a re corporali per modum alterationis, animæ competit secundum rationem suæ essentiæ: hoc autem modo non patitur divina virtute, sed sicut dictum est (in corp. art.).

AD DUODECIMUM dicendum, quod ignis non habet potentiam agendi in animam ut virtute propria agat, sicut ea quæ naturaliter agunt, sed instrumentaliter tantum; et ideo non sequitur quod mutetur a sua natura.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod neutro illorum modorum anima ab igne corporeo patitur, sed sicut dictum est.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod ignis corporeus etsi non calefaciat animam, habet tamen aliam operationem vel habitudinem ad animam, quam corpora nata sunt habere ad spiritus; ut scilicet eis aequaliter uniantur.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod anima non unitur igni punienti ut forma, quia non dat ei vitam, ut Augustinus dicit; sed unitur ei eo modo quo spiritus uniuertur locis corporeis per contactum virtutis, quamvis etiam non sint ipsorum motores.

AD DECIMUMSEXIMUM dicendum, quod, sicut jam dictum est, anima affligitur ab igne corporeo, in quantum apprehendit eum ut sibi nocivum per modum alligationis et detentionis. Hæc autem apprehensio affligere potest etiam cum non est actu alligata, ex hoc solum quod apprehendit se alligati deputatam; et per hoc dicuntur demones secum ferre gehennam quocumque vadunt.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod licet anima ex huiusmodi alligatione non impediatur ab intellectuali operatione, impeditur tamen a quadam naturali libertate, qua est absoluta ab omni obligatione ad locum corporalem.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod poena gehennæ non solum est animarum, sed etiam corporum; propter hoc ponitur ignis maxime poena gehennalis, quia ignis est maxime corporum afflictivus. Nihilominus tamen et alia erunt afflictiva, secundum illud Psalm. x, 7: *Ignis, sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum*. Competit etiam amori inordinato, qui est peccandi principium; ut sicut cælum empyreum respondet igni caritatis, ita ignis inferni respondeat inordinatæ cupiditati.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod Augustinus hoc dicit non determinando, sed inquirendo: vel si hoc opinando dixit, expresse postmodum hoc revocat in XXI de Civ. Dei (cap. II et III). Vel potest dici, quod substantia inferorum dicitur esse spiritualis quantum ad proximum affligens, quod est ignis apprehensus ut nocivus per modum detentionis et alligationis.

AD VICESIMUM dicendum, quod Gregorius hoc introducit per modum objectionis quorundam, qui credebant omnes poenas quæ a Deo infliguntur esse purgatorias, et nullam esse perpetuam; quod quidem falsum est. Inferuntur enim a Deo quædam poenæ vel in hac vita, vel post hanc vitam, ad emendationem vel purgationem; quædam vero ad ultimam damnationem. Nec tales poenæ a Deo infliguntur eo quod ipse delectetur in poenis; sed eo quod delectatur in justitia, secundum quam peccantibus poena debetur. Sic etiam apud homines quædam poenæ infliguntur ad correctionem ejus qui punitur, sicut cum pater flagellat filium; quædam autem ad finalem condemnationem, sicut cum iudex suspendit latronem.

AD VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod poenæ sunt per contrarium quantum ad intentionem peccantis: nam peccans intendit propriæ satisfacere voluntati. Poena etiam est contraria voluntati ipsius; in quantum ex sapientia divina procedit, ut illud in quo quærit aliquis suam voluntatem implere, in contrarium ei vertatur: et sic dicitur in lib. Sap., xi, 17: *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur*. Unde quia anima peccat corporalibus inhaerendo, ad divinam sapientiam pertinet ut per corporalia puniatur.

AD VICESIMUMSECUNDUM dicendum, quod anima præmiatur per hoc quod fruitur eo quod est supra se: punitur autem per hoc quod subditur his quæ sunt infra ipsam. Et ideo præmia animarum non sunt convenienter intelligenda nisi spiritualiter; poenæ autem intelliguntur corporaliter.